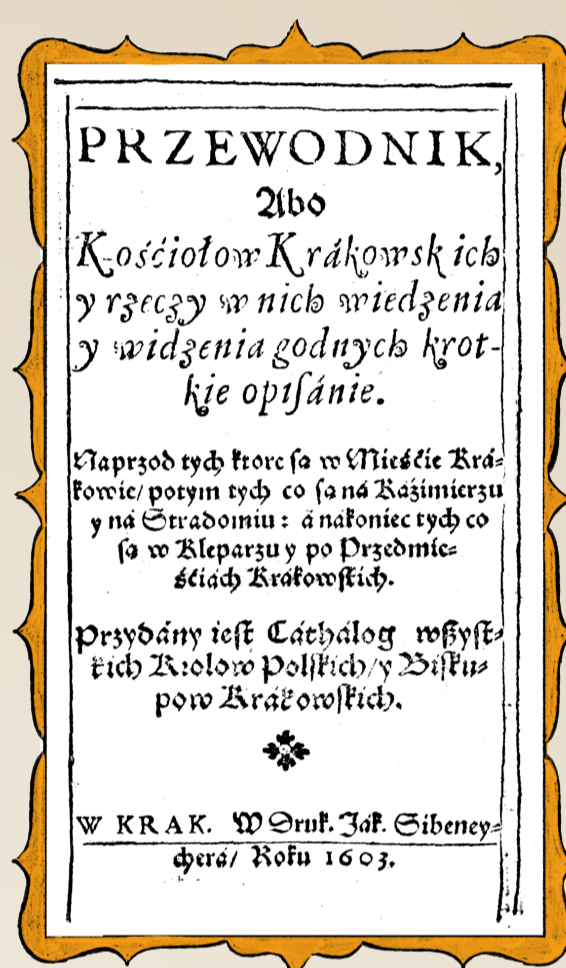

DAWNE PRZEWODNIKI TURYSTYCZNE JAKO NOŚNIKI WIEDZY O KULTURZE

Czym jest przewodnik turystyczny?

Definicja zamieszczona w *Słowniku współczesnego języka polskiego* (red. B. Dunaj, Wydawnictwo SMS, Kraków 2001, t. 4, s. 108) wskazuje, że przewodnik to „książka zawierająca informacje o zabytkach, trasach turystycznych, noclegach oraz o historii, geografii itp. danego miasta, regionu, państwa”. Podejście historyczne wymaga jednak doprecyzowania, iż nowoczesna forma przewodnika, zawierającego liczne informacje użytkowe, a także propozycje tras zwiedzania, pojawiła się dopiero w XIX wieku. W badaniach nad dawnymi przewodnikami trzeba uwzględnić ewolucję gatunku i fakt, że układ oraz zawartość tych książek zmieniały się w czasie.

Strona tytułowa przewodnika po krakowskich kościołach z 1603 roku

Najstarsze polskie przewodniki turystyczne

Trudno wskazać konkretną publikację jako najstarszy polski przewodnik turystyczny, gdyż dawne przewodniki wykazywały ścisłe związki z innymi gatunkami, zwłaszcza z relacjami z podróży. Można wymienić natomiast najstarszą publikację w języku polskim ze słowem „przewodnik” w tytule – jest to *Przewodnik albo kościołów krakowskich krótkie opisanie* z roku 1603. Zaktualizowane i poszerzone wersje tego opracowania ukazywały się następnie w XVII oraz w XVIII wieku. W 1643 roku wydany został pierwszy przewodnik po Warszawie – *Gościniec albo krótkie opisanie Warszawy* Adama Jarzębskiego.

Rozkwit polskiej literatury przewodnikowej w XIX wieku obrazują dane liczbowe zamieszczone w tabeli

Lata	Liczba wydanych przewodników							
	Ogółem	Po kraju	Regionalne	Po miastach	Uzdrowskowe	Po zabytkach, muzeach i wystawach	Po zagranicy	Inne
1821–1830	6	1	0	4	0	1	0	0
1831–1840	4	0	0	3	0	0	1	0
1841–1850	5	0	1	3	1	0	0	0
1851–1860	11	0	1	4	2	1	1	2
1861–1870	18	0	1	6	5	3	2	1
1871–1880	27	0	1	15	1	0	9	1
1881–1890	47	0	4	13	10	8	5	7
1891–1900	56	0	9	21	7	4	5	10
Ogółem	174	1	17	69	26	17	23	21

Autorzy przewodników w XIX wieku

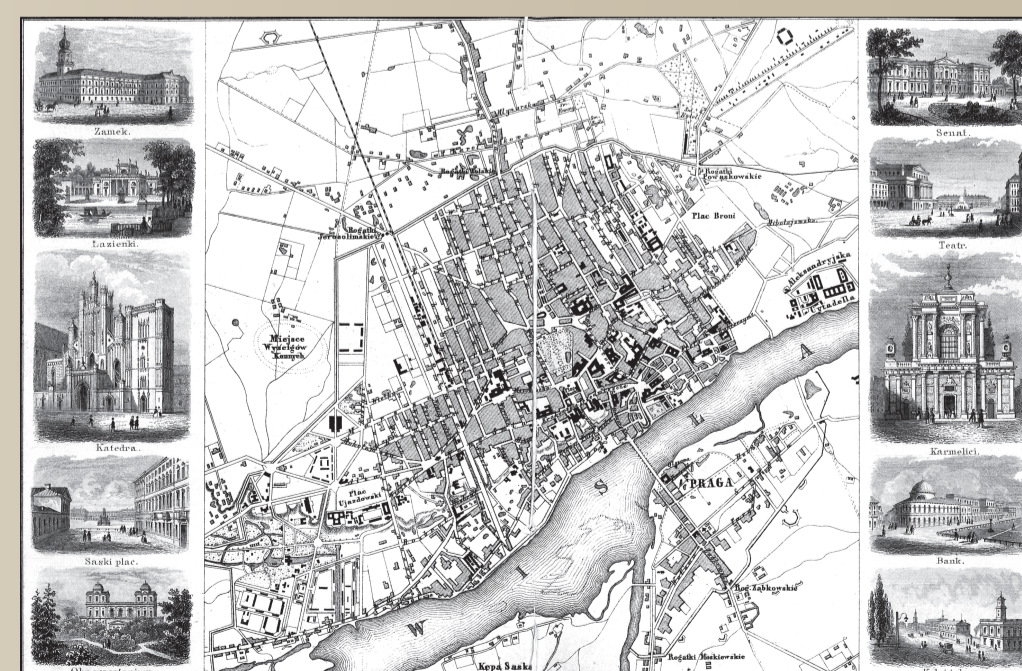
Pisaniem przewodników w XIX stuleciu zajmowało się wiele osób. Wśród nich byli przedstawiciele arystokracji, jak Józef Wawrzyniec Krasiński, Izabela Czartoryska oraz Włodzimierz Dzieduszycki. Większość twórców wywodziła się z inteligencji, a piarstwo było ich zawodem lub czynnością z nim powiązaną. Spora część autorów prowadziła badania naukowe nad zabytkami, a przewodniki stanowiły nośnik popularyzacji zdobywanej przez nich wiedzy historyczno-artystycznej.

Ambroży Grabowski – badacz zabytków Krakowa i autor poczynnych przewodników po mieście, drzeworyt z 1852 roku

Ilustracje w przewodnikach

Ogółem w polskich przewodnikach turystycznych wydanych do roku 1900 zamieszczono niemal 2 tysiące ilustracji. W starszych opracowaniach były to ryciny, a pod koniec stulecia dominowały fotografie oraz techniki mieszane wykorzystujące fotografię (heliograviura, fotolitografia, światłodruk). Większość ilustracji odnosi się do pojedynczych budowli lub fragmentów historycznej zabudowy miejskiej. W przewodnikach górskich zamieszczano widoki krajobrazów z dolinami i szczytami.

Mapa Warszawy i najważniejsze zabytki miasta, staloryt zamieszczony w przewodniku Franciszka Maksymiliana Sobieszczańskiego (1857)

Widok katedry krakowskiej na Wawelu, drzeworyt zamieszczony w przewodniku Ambrożego Grabowskiego (1866)

Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Lwowie, fotografia zamieszczona w przewodniku z 1894 roku

Barwne ilustracje, ze względu na wysoki koszt wykonania, należały do rzadkości w dziewiętnastowiecznych przewodnikach. Jednym z nielicznych przykładów jest litografia Józefa Richtera ukazująca Dom Gołycki w Puławach, zamieszczona w przewodniku Izabeli Czartoryskiej (1828)